

CESTA TRESTNÉHO ČINU OPILSTVA DO ZNENIA V TRESTNOM ZÁKONE Č. 300/2005 Z. Z.

JOURNEY OF CRIMINAL ACT OF ALCOHOL INTOXICATION INTO THE WORDING IN CRIMINAL CODE NO. 300/2005 COLL.

Milan Boroš

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Trestný čin opilstva predstavuje jeden z najšpecifickejších trestných činov obsiahnutých v osobitnej časti aktuálne platného a účinného slovenského Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. Svojou povahou výrazne zasahuje do ťažiskovej zásady trestného práva hmotného nullum crimen sine culpa. Zavinene nepríčetný páchatel' však vytvára až príliš veľké riziko pre záujmy chránené spoločnosťou a ak tá nechce rezignovať na ich účinnú ochranu, musí nevyhnutne urobiť ústupok aj voči hodnotám, ktoré sú stelesnené v právnych zásadách. V priebehu vývoja trestného práva na našom území môžeme nájsť viaceré podoby tohto ústupku, ktoré našli svoj výraz v normatívnom texte toho-ktorého trestného kódexu. Článok preto z historického aspektu ponúka pohľad na ne a poukazuje na ich nemalý vplyv, ktorý významne prispel k súčasnému zakotveniu a samotnému zneniu trestného činu opilstva v Trestnom zákone.

ABSTRACT

Criminal act of alcohol intoxication is one of the most specific criminal crimes regulated in a special part of recent Slovak Criminal Code no. 300/2005 Coll. Its nature invades a crucial principle of criminal law – the principle nullum crimen sine culpa. Nevertheless, voluntary intoxicated offender personates too serious danger for interests protected by society and if it does not want to allow destroying them, it must make a concession against values grafted in law principles. As time has gone by, we can find in Slovak criminal law a few forms of that concession regulated by any criminal codex that was in force. Therefore this paper offers an overview on their historical aspects and points out their influence on recent regulation and wording of criminal act of alcohol intoxication in above mentioned Criminal Code.

ÚVOD

Recentná právna úprava trestného činu opilstva (vrátane konštrukcie *actionis liberae in causa*) v Trestnom zákone¹ (ďalej len TrZ) je, samozrejme, výsledkom dlhodobého vývoja trestného práva a trestnoprávnej vedy.

Už v dobách staroveku sa jednotlivé spoločnosti museli vysporiadať so závažnými následkami spôsobenými tými, ktorí v dôsledku požitia alkoholických nápojov strácali rozumovú schopnosť alebo sebaovládanie. Totiž už vtedy trestné právo žiadalo určitú akosť vnútornej stránky trestného činu, aby bolo možné páchatel'a povolávať k trestnej zodpovednosti. Tak napríklad v starovekom Grécku opilstvo bolo považované za priťažujúcu okolnosť a trestné

¹ Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších zmien a doplnkov.

činy spáchané v alkoholovom opojení boli vyňaté spod trestnej zodpovednosti len vtedy, ak sa páchatel' do tohto stavu uviedol z nedbanlivosti.² Naopak, v starovekom Ríme opilstvo, vylučujúce rozumovú spôsobilosť, spôsobovalo beztrestnosť. Jedine v prípade, ak sa doň páchatel' priviedol s účelom spáchať trestný čin (*actio libera*³), trestná zodpovednosť ostala nedotknutá.⁴

To, aké dôsledky stíhali takto previnivších páchatel'ov, vyvieralo prioritne z príslušných prameňov práva. Skúsime preto nazrieť do viacerých z nich, aby sme ich prostredníctvom mohli priblížiť „cestu“, ktorú razili inštitúty spojené so zavinenou nepričetnosťou, až kým nevyústili do súčasného znenia v TrZ.

I. UHORSKÝ TRESTNÝ ZÁKON A OSNOVA TRESTNÉHO ZÁKONA Z R. 1937

Odkazy na aplikáciu inštitútov *actiones liberae in causa* nachádzame už počas platnosti uhorského Trestného zákona (zák. čl. V/1878) v judikatúre súdov.⁵ Tento zákon však neobsahoval výslovné ustanovenie o dôsledkoch vylúčenia príčetnosti z titulu požitia alkoholu či inej opojnej látky. Preto bola trestná zodpovednosť páchatel'a (ak nešlo o *acitones liberae*) v zmysle § 76 úplne vylúčená:⁶ „Čin nemožno pričítať tomu, kto ho spáchal v bezvedomí alebo za takej duševnej poruchy, že nebol schopný slobodne určovať svoju vôľu.“⁷

Z dnešného pohľadu sa javí byť veľmi významnou norma, ktorá síce nikdy nenadobudla všeobecnú záväznosť, avšak obsahovala explicitné ustanovenia o trestnom čine nebezpečnej opilosti. Šlo o tzv. ministerskú osnovu Trestného zákona z r. 1937. Uvedený trestný čin osnova upravovala v § 216 v dvoch odstavcoch pod marginálnym označením „Nebezpečná opilstosť“ nasledovne: „(1) Kto si úmyselne alebo z nedbanlivosti spôsobí požitím alkoholických nápojov alebo užitím iných omamných prostriedkov alebo jedov poruchu vedomia vylučujúcu príčetnosť, bude potrestaný väzením alebo tuhým väzením od ôsmich dní do šiestich mesiacov, ak sa v onej poruche vedomia dopustí činu, ktorý by inak bol trestný ako zločin alebo prečin. Ak však stanoví zákon na čin, za ktorý nie je vinník pre poruchu vedomia trestne zodpovedný, nižšiu trestnú sadzbu, než aká je tu stanovená, bude potrestaný podľa onej nižšej trestnej sadzby. (2) Ustanovenia predchádzajúceho odstavca nemožno použiť, ak je vinník napriek poruche vedomia trestne zodpovedný za čin, ktorého sa v nej dopustil (§ 23 ods. 2 a 3).“⁸

Odkazovaný § 23 reglementoval inštitút nepričetnosti v troch odstavcoch, a síce v takomto znení: „(1) Kto pre duševnú chorobu, pre slabomyselnosť alebo poruchu vedomia nemohol v dobe činu rozpoznať bezprávnosť svojho činu alebo ovládať svoje konanie podľa správneho rozoznania, nie je pre tento čin trestne zodpovedný. (2) Kto si však poruchu vedomia, v ktorej sa dopustil činu, spôsobil v úmysle, aby v nej spáchal onen čin, je trestný, ako by sa ho bol dopustil úmyselne. (3) Porucha vedomia nevyklučuje ani nezmiernuje trestnú zodpoved-

² Porov. RÁLIŠ, Antonín. Studie o příčetnosti. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1931. s. 75.

³ Tento pojem sa však objavuje až koncom 18. storočia. Porov. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In Trestní právo. roč. 12, 2007, č. 4, s. 39.

⁴ Porov. op. cit. sub 2.

⁵ Porov. ŠUJAN, Juraj. Súdnictvo a alkoholizmus. In Právny obzor. roč. 31, 1948, č. 7, s. 252, ako aj ROHÁČEK, Ivan. Trestná zodpovednosť za opilstvo. In Právo a život. roč. 2, 1950, č. 8, s. 180.

⁶ Porov. ŠUJAN, Juraj. Súdnictvo a alkoholizmus. In Právny obzor. roč. 31, 1948, č. 7, s. 252, podobne ROHÁČEK, Ivan. Trestná zodpovednosť za opilstvo. In Právo a život. roč. 2, 1950, č. 8, s. 178 – 179.

⁷ POGÁDY, Jozef a GUENSBERGER, Ernest. K otázke zákonnej úpravy stavov blízkych nepričetnosti a stavov zmenšenej nepričetnosti. In Právny obzor. roč. 40, 1957, č. 2, s. 103.

⁸ Osnova zákona, ktorým sa vydáva trestní zákon. Praha: Státní tiskárna, 1937. s. 83.

*nosť za nedbanlivostný čin, ak ju vinník zaviniľ a aspoň mohol predvídať, že v nej môže spôsobiť trestný výsledok.*⁹

Poruchou vedomia sa pritom rozumel nielen stav bezvedomia (spánok, mdloba, hypnóza a pod.), ale aj prípad otráv, ako opilstvo a narkóza. Porucha vedomia mohla teda nastať aj zavineným počinaním samotného páchatel'a požitím alkoholických nápojov či užitím iných omamných prostriedkov.¹⁰

Ako môžeme z citovaných ustanovení vybadať, explicitne bola upravená jednak *actio libera in causa dolosa* (§ 23 ods. 2), tak aj *actio libera in causa culposa* (§ 23 ods. 3).¹¹ Osnova nepokladala za zbytočné zakotviť všeobecnú zásadu o *actiones liberae* výslovne v normatívnom texte.¹² O jej kulpóznej forme sa vyjadriľa, že ak vinník mohol aspoň predvídať možnosť spáchania trestného činu pri poruche vedomia, a ktorého sa napokon aj dopustil, spočíva jeho nedbanlivosť už v samotnom spôsobení si poruchy vedomia.¹³

Osnova mala ďalej za to, že nemôže páchatel'a zbaviť trestnej zodpovednosti ani vtedy, keď zákon požaduje pri čine, ktorého sa v poruche vedomia dopustil, trestnosť len za úmyselný čin. V takomto prípade by nebolo možné aplikovať ani nedbanlivostnú formu *actionis liberae*. Rovnako by ju nebolo možné uplatniť, ak páchatel' nemohol predvídať, že sa v poruche vedomia dopustí práve toho činu, ktorého sa v nej dopustil. Bolo preto nutné konštruovať trestnú zodpovednosť iným spôsobom. I keď do úvahy neprichádzalo potrestanie za čin spáchaný v poruche vedomia, bolo priliehavé potrestať ho – hoci miernejšie – už za to, že túto poruchu vedomia vôbec zaviniľ.

Osnova preto zakotvila skutkovú podstatu špecifického trestného činu¹⁴ v § 216 s osvetlením, že trestná represia je prakticky potrebná a treba ju tiež spravodlivo odôvodniť všeobecným, a teda aj páchatel'ovi známym poznatkom, že v poruche vedomia spôsobenej alkoholom alebo inými omamnými prostriedkami sa ľudia veľmi často dopúšťajú skutkov, ktoré majú inak povahu trestných činov.¹⁵

II. TRESTNÝ ZÁKON Č. 86/1950 ZB.

Vplyv osnovy z r. 1937 sa zračil aj v prvom spoločnom československom Trestnom zákone č. 86/1950 Zb., keďže ten vychádzal pri úprave trestného činu opilstva práve z nej.¹⁶ Navyše tento socialistický trestný zákon pri jeho zakotvení zachádzal ešte ďalej a postihoval aj také situácie, pri ktorých nastupovala trestnosť u niektorých osôb už pri privedení sa do stavu opilstosti. Bol ukotvený v §§ 186 a 187 pod marginálnym označením „Opilstvo“ takto: „*Kto sa požitím alkoholického nápoja alebo ináč privedie, čo aj z nedbanlivosti, do stavu nepričetnosti, v ktorom spácha trestný čin, potresce sa odňatím slobody až na päť rokov; ak však spácha trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potresce sa týmto miernejším trestom* (§ 186).“ § 187 obsahoval dva odstavce: „(1) *Kto sa opije, čo aj z nedbanlivosti, hoci je v opilstosti náchylný na výtržnosti, alebo kto osobu, ktorá je v opilstosti náchylná na výtržnosti, úmyselne*

⁹ Ibidem, s. 11.

¹⁰ Porov. ibidem, s. 190.

¹¹ Porov. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In *Trestní právo*. roč. 12, 2007, č. 6, s. 30.

¹² Porov. op. cit. sub 8, s. 190.

¹³ Op. cit. sub 8, s. 190 – 191.

¹⁴ Samostatný trestný čin, postihujúci opilstvo s podmienkou, že došlo k činu, navrhoval už Mayer. Porov. MAYER in Ráliš, Antonín. *Studie o přičetnosti*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1931. s. 79.

¹⁵ Op. cit. sub 8, s. 191, podobne ROHÁČEK, Ivan. Trestná zodpovednosť za opilstvo. In *Právo a život*. roč. 2, 1950, č. 8, s. 179.

¹⁶ Porov. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In *Trestní právo*. roč. 12, 2007, č. 7 – 8, s. 40.

opije alebo jej opilosť zvyšuje, potresce sa odňatím slobody až na šesť mesiacov. (2) Rovnako sa potresce, kto požije alkoholický nápoj za takých okolností, že by mohol ohroziť život alebo zdravie ľudí alebo spôsobiť značnú škodu na majetku.“

Na rozdiel od osnovy z r. 1937 Trestný zákon č. 86/1950 Zb. – obdobne ako skoršia osnova trestného zákona z r. 1926 (tzv. profesorská osnova) – nemal výslovnú zmienku o *actionibus liberis in causa*¹⁷ (profesorská osnova však neupravovala ani samotný trestný čin opilstva,¹⁸ i keď k nej pridružený návrh priestupkového zákona obsahoval úpravu opilstva podobnú ustanoveniu § 187 ods. 1 Trestného zákona č. 86/1950 Zb.).¹⁹ Napriek uvedenému inštitút *actio libera* sa uplatňoval aj počas platnosti trestného zákona z päťdesiatych rokov, čo dokladuje dobová literatúra podávajúca výklad k tomuto zákonu²⁰ a rovnako aj judikatúra.²¹

§§ 186 a 187 upravovali dva rozličné druhy trestného činu opilstva. Opilstvo podľa § 187 predpokladalo, aby páchatel bol v opilosti náchylný k výtržnostiam, naopak § 186 túto vlastnosť páchatel'a nepožadoval. Trestný čin opilstva podľa § 187 ods. 1 *a linea* 1 bol dokonaný, akonáhle osoba v opilste náchylná k výtržnostiam sa opila bez toho, aby sa priviedla do nepríčetnosti, resp. bez toho, aby sa dopustila výtržnosti, viac sa nežiadalo. Preto, ak takáto osoba (A) popíjala v hostinci spolu s osobou (B), nemajúcou vlastnosť osoby (A), spáchala trestný čin opilstva podľa § 187 ods. 1 *a linea* 1, kým osoba (B) ostala beztrestná.²²

V praxi sa vyskytla otázka, aký vzťah zaujímali tieto dva druhy trestných činov opilstva: podľa jedného rozhodnutia krajského súdu v Hradci Králové,²³ vzťahujúce sa na obvineného (v opilosti náchylného k výtržnostiam), tento sa opil až do nepríčetnosti a v takom stave sa dopustil schvaľovania trestného činu (§ 196 vtedajšieho trestného zákona). Konajúci súd vyslovil, že podriadenie uvedenej situácie pod prísnejšie ustanovenie § 186 činí ďalšie posúdenie aj podľa § 187 zbytočným. Dr. Opěla sa však vyjadril, že súbeh §§ 186 a 187 nemôže platiť všeobecne.²⁴ Nadväzuje na dvoch opilcov v hostinci (spomenutých vyššie): v prvom prípade obaja opustia hostinec a napadnú príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti. Nepochybne osoba (A) sa dopustila trestného činu násillia na verejnom činiteľovi (§ 177) v súbehu s trestným činom opilstva (§ 187 ods. 1 *a linea* 1). Ak by sa však osoba (A) ešte pred napadnutím príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti priviedla pozitím alkoholu do nepríčetnosti, už by sa vykonaním násillia dopustila trestného činu opilstva podľa § 186 (namiesto násillia na verejnom činiteľovi podľa § 177). Dr. Opěla tu nevidí žiaden rozumný dôvod, prečo by v tomto prípade, kedy vzhľadom na väčšiu intenzitu opilosti páchatel'a, sa malo posudzovať jeho počínanie – napadnutie príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti – inak než len pri podnapilosti, t. j. prečo by sa mal stať skutok spáchaný osobou (A) v hostinci beztrestným. Týmto by podľa neho malo byť počínanie osoby (A) kvalifikované ako súbeh dvoch trestných činov – opilstva podľa § 186 a opilstva podľa § 187 ods. 1 *a linea* 1. Dr. Opěla dodáva: „*Zásadu o vylúčení súbehu oboch zmienovaných druhov trestných činov opilstva nemožno vysloviť všeobecne, pretože podľa okolností konkrétnych prípadov niekedy vystačíme s vyčerpávajúcim*

¹⁷ Porov. ŠUBRT, Milan. Trestný čin opilství v běhu času. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. roč. 20, 2012, č. 1, s. 101.

¹⁸ DOLENSKÝ, Adolf. Opilství. In *Bulletin advokacie*. roč. 31, 1992, č. 6 – 7, s. 38.

¹⁹ Porov. Přípravné osnovy Trestního zákona o zločinech a přečinech a Zákona přestupkového. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1926. s. 90.

²⁰ Porov. napr. NIKSCHOVÁ – KUNTSCHEROVÁ, Gabriela. Trestný zákon v boji proti alkoholizmu. In *Právní obzor*. roč. 35, 1952, č. 6, s. 567 – 568, Alkoholismus ve světle nového trestního zákona – §§ 11, 186, 187 a 213 tr. zák. In *Lidové soudnictví*. roč. 1, 1950, č. 2, s. 33 – 35, případně Trestní právo. In *Soudce z lidu*. roč. 4, 1953, č. 10 – 11, s. 163.

²¹ R 53/1951, R 18/1952 Zbierky rozhodnutí československých súdov.

²² Porov. OPĚLA, Vítězslav. O poměru skutkových podstat opilství podle §§ 186, 187 tr. zák. In *Lidové soudnictví*. roč. 2, 1951, č. 7, s. 221 – 222.

²³ R 53/1951 Zbierky rozhodnutí československých súdov.

²⁴ Porov. op. cit. sub 22, s. 221.

posúdením skutku len podľa ustanovenia § 186, inokedy – ako to vyplýva z uvedených úvah – bude treba počínanie páchatel'a rozdeliť na dve fázy a postihnúť ich ako zvláštne trestné činy opilstva podľa § 186 i podľa § 187 ods. 1 a lineá 1.²⁵

III. TRESTNÝ ZÁKON Č. 140/1961 ZB.

Zásadná zmena oproti dovtedajšej právnej úprave nastáva prijatím Trestného zákona č. 140/1961 Zb. Ten vo svojom pôvodnom znení nepočítal so špecifickým trestným činom opilstva.²⁶ Navyše § 12 ods. 2 predpisoval neprihliadať na páchatel'ovu zavinenú nepričetnosť spôsobenú požitím alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov ako na prekážku jeho trestnej zodpovednosti. Aj keď je pravdou, že obdobné ustanovenie obsahoval už Trestný zákon správny č. 88/1950 Zb., tento sa však vzťahoval na priestupky a nie na trestné činy.²⁷

Dotknutý § 12, upravujúci inštitút nepričetnosti v dvoch odsekoch, mal nasledujúcu textáciu: „(1) Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu nemohol rozpoznať jeho nebezpečnosť pre spoločnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný. (2) Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak sa páchatel' privedie do stavu nepričetnosti, čo aj z nedbanlivosti, požitím alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku.“

Išlo o primknutie k sovietskemu právu, pre ktoré bola takáto úprava vlastná už dlhšie obdobie a naopak odklonenie od klasického zakotvenia osobitnej konštrukcie deliktu opilstva,²⁸ ktorá sa v podmienkach Československa spontánne presadzovala už od čias rakúskeho trestného kódexu z r. 1803 (následne skrz rakúskeho Trestného zákona o zločinoch, prečinoch a priestupkoch č. 117/1852 r. z.,²⁹ hoci tieto rakúske kódexy kvalifikovali spáchanie deliktu inak trestného ako zločin v stave opilstosti len ako priestupok.³⁰ Až spomínaná osnova československého trestného zákona z r. 1937 konštrukciu opilstva povýšila na úroveň trestného činu,³¹ ale jej reálne uplatnenie v justičnej praxi našla až vďaka trestnému kódexu z r. 1950).

I keď trestný kódex v tomto období postrádal zakotvenie trestného činu opilstva, takáto konštelácia bez tak počítala s inštitútom *actionis liberae*. Len subsidiárne sa aplikoval § 12 ods. 2, ak páchatel' nezamýšľal v stave nepričetnosti spáchať konkrétny trestný čin, resp., ak ho nespáchal ani z nedbanlivosti, ktorá spočívala v privedení sa do stavu nepričetnosti.³²

Načrtnuté legislatívne riešenie sa veľmi výrazne dotýkalo princípu trestného práva hmotného – princípu *nullum crimen sine culpa*³³ a blížilo sa až k objektívnej zodpovednosti za výsledok.³⁴

²⁵ Ibidem.

²⁶ Op. cit. sub 17.

²⁷ Porov. op. cit. sub 16, s. 42.

²⁸ Porov. CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Několik úvah nad § 201a trestního zákona. In Bulletin advokacie, roč. 31, 1992, č. 5, s. 17.

²⁹ V období rokov 1852 až 1860 platil aj pre Uhorsko, t. j. aj pre geograficky dnešné Slovensko. Porov. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In Trestní právo. roč. 12, 2007, č. 6, s. 28.

³⁰ Pozri BOLONESKÝ. Ke skutkové podstatě přestupku opilství podle § 523 tr. zák. stačí, vykazuje-li čin spáchaný v nahodilém opilství na venek veškeré znaky určitého zločinu. In Právník. roč. 67, 1928, s. 414. Podobne ŠUBRT, Milan. Zaviněná nepřičetnost. In Trestní právo. roč. 16, 2011, č. 9, s. 23, ako aj ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In Trestní právo. roč. 12, 2007, č. 5, s. 39.

³¹ Navyše v porovnaní s rakúskym trestným kódexom z r. 1852 neobmedzovala sankcionovateľnosť len na prípady zločinov, ale rozširovala aj na prečiny. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In Trestní právo. roč. 12, 2007, č. 6, s. 30.

³² Op. cit. sub 16, s. 43.

³³ Primerane porov. TANEČKA, Peter. Trestnoprávne dôsledky zavinennej nepřičetnosti. In Burda, E., eds. Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PraF UK, 2008, s. 749 a taktiež NEZKUSIL, Jiří. K odpovědnosti za trestné činy spáchané v alkoholovém opojení. In Socialistická zákonost. roč. 17, 1969, č. 5 – 6, s. 268.

Vzhľadom na skutočnú absenciu príčetnosti páchatel'a a súčasnú absenciu zavinenia vznikal problém aj s právnou kvalifikáciou činu – o aký trestný čin sa vôbec jedná? A vzhľadom na nemožnosť zavinenia trest sa má ukladať za úmyselný alebo len nedbanlivostný trestný čin? Bez tak bolo preto nutné skúmať páchatel'ov vnútorný vzťah k činu, ktorého sa v nepríčetnosti dopustil³⁵ a bolo potrebné naň usudzovať zo všetkých vonkajších i subjektívnych skutočností v ich súhrne vrátane okolností predchádzajúcich samotnému skutku, ako aj tých, ktoré sa zbehli po vykonaní skutku.³⁶

IV. NOVELIZÁCIA TRESTNÉHO ZÁKONA Č. 140/1961 ZB. V R. 1991

Po troch desiatkach rokov sovietskej inšpirácie prichádza novelizácia druhého spoločného československého trestného kódexu zákonom č. 557/1991 Zb.³⁷ Ňou sa vypúšťa druhý odsek § 12 a znovuobnovuje klasický inštitút trestného činu opilstva po vzore prvého spoločného trestného zákona, hoci s určitými dištinkciami.³⁸ Svoje vyjadrenie nachádza v § 201a pod marginálnou rubrikou „Opilstvo“ v dvoch odsekoch takto: „(1) Kto sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky alebo inak privedie, hoci aj z nedbanlivosti, do stavu nepríčetnosti, v ktorom sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, potresce sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov; ak sa však dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potresce sa oným miernejším trestom. (2) Ustanovenie odseku 1, ako aj § 12 sa nepoužije, ak sa páchatel' priviedol do stavu nepríčetnosti v úmysle spáchať trestný čin.“

Viacerí autori prijímali slovné spojenie „inak privedie“³⁹ rozpačito a spájali ho predovšetkým s nedôslednosťou zákonodarcu pri znovuzakotvení trestného činu opilstva podľa vzoru Trestného zákona č. 86/1950 Zb. Tento totiž v § 186 obsahoval formuláciu: „Kto sa požitím alkoholického nápoja alebo ináč privedie, čo aj z nedbanlivosti, do stavu nepríčetnosti, v ktorom spácha trestný čin...“ Táto formulácia však mala pokrývať prípady, keď sa páchatel' priviedol do stavu nepríčetnosti požitím či aplikáciou alkoholického nápoja alebo inou látkou (než alkoholický nápoj).

§ 201a Trestného zákona č. 140/1961 Zb. naproti tomu nepojednával výslovne o alkoholickom nápoji, ale všeobecnejšie o návykovej látke.⁴⁰ V dôsledku uvedeného preto vyvstávala otázka, či zákonodarca zámerne počítal aj s ďalšími situáciami (i keď skôr výnimočnými, avšak reálne možnými),⁴¹ než akými bolo požitie, resp. aplikácia návykovej látky, pri ktorých sa páchatel' taktiež mohol zavinenne priviesť do stavu nepríčetnosti alebo šlo iba

³⁴ ŠAMKO, Peter. K skutkovej podstate trestného činu opilstva podľa § 201a Trestného zákona. In Alkoholizmus a drogové závislosti. roč. 33, 1998, č. 1, s. 22.

³⁵ CÍSAŘOVÁ, Dagmar a VANDUCHOVÁ, Marie. Nepříčetný pachatel: (aktuální praktické a teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřítetnosti – srovnávací studie). Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. s. 35.

³⁶ UDVARDY, Ladislav. Zavinenie pri pokuse trestného činu. In Právny obzor. roč. 38, 1955, č. 6, s. 371 – 372.

³⁷ Pozri ŠUBRT, Milan. Trestný čin opilství podle § 201a trestního zákona. In Bezpečnostní teorie a praxe. roč. 7, 1999, č. 2, s. 128.

³⁸ Porov. op. cit. sub 28.

³⁹ Porov. k tomu ČENTÉŠ, Jozef. Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike. Bratislava: ŠEVT, 2007. s. 139 – 140.

⁴⁰ Legálne bola vymedzená v § 89 ods. 13: „Návykovou látkou sa rozumie alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacíe schopnosti alebo sociálne správanie.“

⁴¹ Mohlo by sem spadať napr. neužívanie liekov, abstinenčný syndróm, epileptický záchvat spôsobený striedaním svetla a tieňa pri šoférovaní auta cez dlhú aleju, zaľahnutie dieťaťa v spánku a pod.

o *lapsus linguam*.⁴² Osobne sa nazdávame, že nešlo len o nedôslednosť zákonodarcu, ale o zámer.⁴³

Spomínaná novela zo začiatku deväťdesiatych rokov⁴⁴ formulovala podivuhodne aj druhý odsek § 201a, keď výslovne ukotvila len *actionem liberam in causa dolosa* a o kulpóznej forme nemala zmienku. Bolo to však po prvýkrát, čo „vlastný“ československý trestný kódex (platný a účinný) túto konštrukciu (i keď len jej úmyselnú formu) reglementoval explicitne.⁴⁵ Zaujímavosťou však je, že po rozdelení spoločného štátu Česká republika pristúpila k doplneniu aj chýbajúcej nedbanlivostnej formy dôvetkom „*alebo spáchal trestný čin z nedbanlivosti, ktorá spočíva v tom, že sa priviedol do stavu nepríčetnosti*“.⁴⁶ K podobnému kroku Slovenská republika nepristúpila možno už aj s očakávaním prijatia nového trestného kódexu.

V. TRESTNÝ ZÁKON Č. 300/2005 Z. Z.

Pôvodný návrh⁴⁷ rekodifikovaného trestného kódexu obsahoval až príliš konfúzne riešenie trestnej zodpovednosti páchatel'a, ktorý sa dopustil trestného činu (resp. činu inak trestného) v stave zavinenej nepríčetnosti. Jeho vzorom sa síce stal ostatný trestný zákon, ale v celej svojej šírke platnosti – t. j. v návrhu sa ocitla dikcia, ktorú Trestný zákon č. 140/1961 Zb. obsahoval do novelizácie z r. 1991, ako aj dikcia reflektujúca zmenu vykonanú novelou.⁴⁸

Tým návrh nového trestného zákona obsahoval dve rozdielne, kontrapozičné východiská pri úprave zavinenej nepríčetnosti a robil ju tak protizmyselnou. Tento stav akoby evokoval ambivalentný prístup a nerozhodnosť pri výbere vhodnejšej alternatívy.

Napokon zvíťazila ostatná alternatíva, a teda v § 363 TrZ našiel svoj výraz trestný čin opilstva, a to opäť pod marginálnym označením „Opilstvo“ a opäť v dvoch odsekoch: „(1) *Kto sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky, hoci aj z nedbanlivosti, privedie do stavu nepríčetnosti, v ktorom sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov; ak sa však dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu, na ktorý zákon ustanovuje miernejší trest, potrestá sa týmto miernejším trestom.* (2)

⁴² Porov. k tomu LANGER, Petr. Trestný čin opilství (dokončení, 1. část viz. č. 2/2005). In Bulletin advokacie. roč. 4, 2005, č. 3, s. 31.

⁴³ V literatúre sa objavil hlas volajúci po tom, aby „zákonodarca de lege ferenda prehodnotil znenie § 201a a v novej právnej úprave [už v rekodifikovanom kódexe – pozn. autora], aby jednoznačne vyjadril, či pod dané ustanovenie chce podradiť i stavy nepríčetnosti vyvolané zavinene páchatel'om iným spôsobom, než aplikáciou či požitím návykovej látky, a to i z hľadiska nárokov, ktoré sú v smere zrozumiteľnosti a určitosti kladené na trestnoprávne normy.“ ŠTIAVNICKÁ, Jana. O trestnej zodpovednosti nepríčetného páchatel'a podľa návrhu nového trestného zákona. In Justičná revue. roč. 56, 2004, č. 5, s. 609.

⁴⁴ Pozri k tomu aj HACEK, Vladimír. Trestný čin „opilstvo“ z pohľadu psychiatra. In Psychiatria pre prax. roč. 10, 2011, č. 1, s. 36.

⁴⁵ Len sotva možno predpokladať, že šlo o inšpiráciu rakúskym Trestným zákonom o zločinoch, prečinoch a priestupkoch č. 117/1852 r. z., ktorý taktiež [vo svojom druhom paragrafe, písm. c)] výslovne uvádzal len *actionem liberam in causa dolosa*. Ten mal na to však dôvod, pretože § 2 vypočítaval príčiny vylučujúce zlý úmysel (*dolus malus*). Porov. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In Trestní právo. roč. 12, 2007, č. 5, s. 40, pozn. 37 a taktiež LEPAR, Mojmír, ed. Trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř. z. se zákonem na ochranu republiky a dodatky. 12. vyd. Praha: Ed. Grégr, 1936. s. 9.

⁴⁶ Porov. ŘÍHA, Jiří. Zamyšlení nad trestným činem opilství – § 201a TZ. In Kriminallistika. roč. 35, 2002, č. 4, s. 266.

⁴⁷ Predložený Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky na rokovanie vlády Slovenskej republiky vo februári 2004.

⁴⁸ Porov. dikciu dotknutých ustanovení in ŠTIAVNICKÁ, Jana. O trestnej zodpovednosti nepríčetného páchatel'a podľa návrhu nového trestného zákona. In Justičná revue. roč. 56, 2004, č. 5, s. 612, v pozn. 22 a 23.

Ustanovenie odseku 1, ako ani § 23^[49] sa nepoužije, ak sa páchatel' priviedol do stavu nepríčetnosti v úmysle spáchať trestný čin.“

Zo znenia je možné vypožorovať, že aktuálna reglementácia trestného činu opilstva takmer identicky kopíruje predošlú právnu úpravu až na to, že sa vypustilo slovo „inak“, ktoré v odborných kruhoch nebolo bezosporné (porov. vyššie). Domnievame sa, že vhodnejším riešením by bolo ponechať ho a prípadne exaktnejšie stanoviť trestnú zodpovednosť páchatel'a, ktorý sa dopustí činu inak trestného v zavinenej nepríčetnosti, ktorú si spôsobí inak než pozitívom alebo aplikáciou návykovej látky.⁵⁰

Azda právom možno vyčítať nekritické prebratie druhého odseku, ktorý má výslovnú zmienku len o úmyselnej forme slobodného konania vo svojej príčine. Naopak v Českej republike aj rekonštruovaný Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. *expressis verbis* uvádza (podľa nás správne) obe formy.

Je preto veľmi sporné, či actio libera in causa culposa sa za súčasného znenia TrZ môže uplatniť, alebo naopak, či ju konzumuje trestný čin opilstva (§ 363 ods. 1). Celkom bezpečne možno konštatovať, že actio libera in causa dolosa vzhľadom na výslovné zakotvenie v TrZ (§ 363 ods. 2) uplatniteľná je, pričom trestný čin opilstva má vo vzťahu k actioni liberae in causa dolosa subsidiárny charakter.

V neprospech možnosti uplatňovania *actionis liberae in causa culposa* hovorí tá skutočnosť, že TrZ neobsahuje žiadne ustanovenie o jej prípustnosti, a teda sa javí, že by tak šlo o výklad *contra legem*. Ako neprípustné sa javí tiež jej analogické použitie, pretože by šlo o zostrenie trestnej represie voči páchatel'ovi. Ostatne je potrebné pamätať na ustanovenie § 17, ktoré pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou vyžaduje úmyselné zavinenie, ak TrZ výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti. Znamená to teda, že prípady, ktoré náuka charakterizuje ako *actio libera in causa culposa*, smú byť subsumované len pod trestný čin opilstva?⁵¹

Na nadhodenú otázku negatívne odpovedá A. Dolenský. Jeho argumentácia, opierajúca sa o príklad opitého vodiča, ktorý spôsobil dopravnú nehodu s ťažkými následkami, je nasledovná: „Pri trestnom čine opilstva [§ 363 ods. 1] sa zavinenie na kvázidelikt nevzťahuje. Pre kulpózný dopravný trestný čin by však muselo platiť čosi iné, totiž nedbanlivosť by sa naň vzťahovať musela. Nie je však dobre možné vykladať subjektívnu stránku pre jednu skupinu prípadov inak než pre ostatné. A ďalej: Dopravná nehoda zavinená opitým vodičom by sa stala „konaním, ktoré má inak znaky trestného činu“. Aká to absurdná predstava! Dopravná nehoda s ťažkými následkami trestným činom je, nie je to kvázidelikt stíhateľný len vďaka tomu, že existuje § 363.“⁵²

S ohľadom na argumentáciu A. Dolenského, aj my sa pripíjame k záveru, že aj inštitút *actio libera in causa culposa* je podľa slovenského TrZ uplatniteľný. Napokon obdobnú právnu úpravu obsahuje aj Švajčiarsko a tamojší predstavitelia trestnoprávnej vedy sú za aplikáciu oboch foriem *actionum liberarum*.

De lege ferenda predsa však odporúčame doplniť výslovnú zmienku o nedbanlivostnej forme, aby súčasná právna úprava zbytočne nespôsobovala pochybnosti, a to už aj s ohľadom na požiadavky, ktoré sú na trestnoprávne normy kladené.

⁴⁹ Ustanovenie upravujúce nepríčetnosť: „Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak.“

⁵⁰ K tomu porov. TERYNGEL, Jiří. Návrat k „Rauschdeliktu“ (K novelizovanému § 201a trestního zákona). In Justičná revue. roč. 44, 1992, č. 3, s. 30.

⁵¹ Podľa všetkého kladne odpovedá HAMRANOVÁ, Denisa. K problematike „actio libera in causa“ v súvislosti s trestným činom opilstva. In Právny obzor. roč. 100, 2017, č. 1, s. 64 – 65.

⁵² DOLENSKÝ, Adolf. Opilství. In Bulletin advokacie. roč. 31, 1992, č. 6 – 7, s. 42.

Do budúca by bolo vhodné prehodnotiť aj názov trestného činu, pretože pojem „Opilstvo“ je mýlivý a vo vedomí laickej verejnosti nielenže vyvoláva pocit trestnosti už za púhe opitie sa, ale navyše terminologicky nepojíma i ďalšie návykové látky ako len alkoholické nápoje.

ZÁVER

Snažili sme sa postihnúť vývoj legislatívneho uchopenia trestného činu opilstva a s ním imanentne súvisiacich inštitútov na našom území v premenách času. Parémia jedného známeho amerického historika vypovedá, že „*História v skutočnosti vysvetľuje minulosť preto, aby sme mohli porozumieť prítomnosti, ako aj preto, aby sme sa vedeli lepšie zachovať v budúcnosti.*“⁵³

Myslíme si, že načrtnutý vývoj dotknutých inštitútov dáva tejto parémii pečať pravdivosti. Súčasné normatívne znenie nevzniklo zo dňa na deň a nie je len výsledkom prác rekodifikačnej komisie. Ba práve naopak – je výsledkom dlhodobého vývoja, bez ktorého by sme nemohli poznať vzájomné väzby skúmaných inštitútov s ich predchádzajúcimi podobami a ich význam, opodstatnenie a dopad pre súčasné trestné zákonodarstvo a aplikačnú prax.

A ako to predestinuje parémia – aktuálne zakotvenie trestného činu opilstva (aj vzhľadom na vyššie uvedené naše úvahy) zrejme nepredstavuje jeho konečné znenie. Ak náhodou áno, potom budúca prax – najmä justičná prax – ostane zbytočne zaťažená niektorými nedostatkami minulosti, o ktorých vieme, ale dodnes sme ich nenapravili...

Kým v predmetnom príspevku sme sa venovali trestnému činu opilstva z pohľadu historiko-legislatívneho, v ďalšom máme záujem bádať vo sfére jeho teoretickej konštrukcie, predovšetkým v súvislosti so zásadou trestnej zodpovednosti fyzickej osoby len za zavinenie a podrobnejšie analyzovať jeho skutkovú podstatu a vzájomné korelácie s ďalšími základnými inštitútmi trestného práva hmotného.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

trestný čin opilstva, zavinená nepríčetnosť, *actio libera in causa*, trestný zákon

KEY WORDS

criminal act of alcohol intoxication, culpable insanity, *actio libera in causa*, criminal code

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Alkoholismus ve světle nového trestního zákona – §§ 11, 186, 187 a 213 tr. zák. In *Lidové soudnictví*. roč. 1, 1950, č. 2, s. 33 – 37.
2. BOLONESKÝ. Ke skutkové podstatě přestupku opilství podle § 523 tr. zák. stačí, vykazuje-li čin spáchaný v nahodilém opilství na venek veškeré znaky určitého zločinu. In *Právník*. roč. 67, 1928, s. 411 – 421.
3. CÍSAŘOVÁ, Dagmar a VANDUCHOVÁ, Marie. *Nepříčetný pachatel: (aktuální praktické a teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 108 s.
4. CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Několik úvah nad § 201a trestního zákona. In *Bulletin advokacie*, roč. 31, 1992, č. 5, s. 17 – 20.

⁵³ MEADOW, E, Sidney. [online]. 24. 05. 2017. Dostupné na: <<http://www.activehistory.co.uk/quotes.txt>>.

5. ČENTÉŠ, Jozef. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT, 2007. 212 s. ISBN 978-80-88707-94-3.
6. DOLENSKÝ, Adolf. Opilství. In *Bulletin advokacie*. roč. 31, 1992, č. 6 – 7, s. 36 – 46.
7. HACEK, Vladimír. Trestný čin „opilstvo“ z pohľadu psychiatra. In *Psychiatria pre prax*. roč. 10, 2011, č. 1, s. 36 – 38.
8. HAMRANOVÁ, Denisa. K problematike „*actio libera in causa*“ v súvislosti s trestným činom opilstva. In *Právny obzor*. roč. 100, 2017, č. 1, s. 59 – 66.
9. LANGER, Petr. Trestný čin opilství (dokončení, 1. část viz. č. 2/2005). In *Bulletin advokacie*. roč. 4, 2005, č. 3, s. 28 – 33.
10. LEPÁŘ, Mojmír, ed. *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř. z. se zákonem na ochranu republiky a dodatky*. 12. vyd. Praha: Ed. Grégr, 1936. 340 s.
11. MEADOW, E, Sidney. [online]. 24. 05. 2017. Dostupné na: <<http://www.activehistory.co.uk/quotes.txt>>.
12. NEZKUSIL, Jiří. K odpovědnosti za trestné činy spáchané v alkoholovém opojení. In *Socialistická zákonnost*. roč. 17, 1969, č. 5 – 6, s. 263 – 268.
13. NIKSCHOVÁ – KUNTSCHEHOVÁ, Gabriela. Trestný zákon v boji proti alkoholizmu. In *Právny obzor*. roč. 35, 1952, č. 6, s. 565 – 568.
14. OPĚLA, Vítězslav. O poměru skutkových podstat opilství podle §§ 186, 187 tr. zák. In *Lidové soudnictví*. roč. 2, 1951, č. 7, s. 221 – 222.
15. *Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon*. Praha: Státní tiskárna, 1937. 432 s.
16. POGÁDY, Jozef a GUENSBERGER, Ernest. K otázce zákonnej úpravy stavov blízkých nepříčetnosti a stavov zmenšenej nepříčetnosti. In *Právny obzor*. roč. 40, 1957, č. 2, s. 102 – 107.
17. *Přípravné osnovy Trestního zákona o zločinech a přečinech a Zákona přestupkového*. Praha: Nákladem Ministerstva spravedlnosti, 1926. 215 s.
18. RÁLIŠ, Antonín. *Studie o přičetnosti*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1931. 173 s.
19. ROHÁČEK, Ivan. Trestná zodpovednosť za opilstvo. In *Právo a život*. roč. 2, 1950, č. 8, s. 178 – 180.
20. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. In *Trestní právo*. roč. 12, 2007, č. 4, s. 35 – 39.
21. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. In *Trestní právo*. roč. 12, 2007, č. 5, s. 37 – 40.
22. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. In *Trestní právo*. roč. 12, 2007, č. 6, s. 27 – 31.
23. ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. In *Trestní právo*. roč. 12, 2007, č. 7 – 8, s. 38 – 48.
24. ŘÍHA, Jiří. Zamyšlení nad trestným činem opilství – § 201a TZ. In *Kriminalistika*. roč. 35, 2002, č. 4, s. 266 – 278.
25. ŠAMKO, Peter. K skutkovej podstate trestného činu opilstva podľa § 201a Trestného zákona. In *Alkoholizmus a drogové závislosti*. roč. 33, 1998, č. 1, s. 21 – 25.
26. ŠTIAVNICKÁ, Jana. O trestnej zodpovednosti nepříčetného páchatel'a podľa návrhu nového trestného zákona. In *Justičná revue*. roč. 56, 2004, č. 5, s. 608 – 612.
27. ŠUBRT, Milan. Trestný čin opilství podle § 201a trestního zákona. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. roč. 7, 1999, č. 2, s. 127 – 133.
28. ŠUBRT, Milan. Trestný čin opilství v běhu času. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. roč. 20, 2012, č. 1, s. 99 – 108.
29. ŠUBRT, Milan. Zaviněná nepříčetnost. In *Trestní právo*. roč. 16, 2011, č. 9, s. 23 – 28.

30. ŠUJAN, Juraj. Súdnictvo a alkoholizmus. In *Právny obzor*. roč. 31, 1948, č. 7, s. 252 – 257.
31. TANEČKA, Peter. Trestnoprávne dôsledky zavinenej nepříčetnosti. In Burda, E., eds. *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PraF UK, 2008, s. 749 – 755.
32. TERYNGEL, Jiří. Návrat k „Rauschdeliktu“ (K novelizovanému § 201a trestního zákona). In *Justičná revue*. roč. 44, 1992, č. 3, s. 25 – 31.
33. Trestní právo. In *Soudce z lidu*. roč. 4, 1953, č. 10 – 11, s. 160 – 164.
34. UDVARDY, Ladislav. Zavinenie pri pokuse trestného činu. In *Právny obzor*. roč. 38, 1955, č. 6, s. 371 – 372.

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTORA

JUDr. Milan Boroš

externý doktorand

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

e-mail: boros.official@gmail.com